

SOU 2018:69. Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Synpunkter från Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks, en feministisk och separatistisk organisation vars uppgift det är att synliggöra och motverka mäns och killars våld mot kvinnor, tjejer och barn. Vårt mål är att bidra till en förbättring av kvinnors och tjejers livsvillkor. Roks arbetar för att synliggöra sambanden mellan kön, makt och våld samt öka kunskapen och kompetensen i dessa frågor såväl inom som utom organisationen. För Roks innefattar mäns våld mot kvinnor och tjejer bland annat utsatthet för fysisk och psykisk misshandel, pornografi, prostitution, sexuellt våld, trakasserier, våld i hederns namn och surrogatmödraskap.

Roks ser att mäns våld kan drabba alla kvinnor och tjejer, men också att kvinnors och tjejers livsvillkor och livsrum kan variera beroende av etnicitet, social tillhörighet, ålder, sexualitet, funktionshinder och missbruk. Därför är det nödvändigt att belysa båda de erfarenheter som skiljer och de som förenar kvinnor och tjejer. Roks uppmärksammar att mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn är ett systematiskt våld och ska därför ses som ett samhällsproblem. Kärnan i Roks verksamhet är stödet till lokala kvinno- och tjejjourer i deras utveckling och arbete för kvinnor, tjejer och barn som är utsatta för mäns våld.

Roks är en kvinnoseparatistisk organisation för att vi ser vikten av att kvinnor stöttar kvinnor. Roks är där för att ge kvinnan, tjejen och barnet en plats för att ta sig ur en relation där mannen använder våld. För att stötta och hjälpa henne krävs att vi påverkar reformer. Denna utredning handlar om våld i hederns namn.

Roks fokus för 2015 var: Våld och förtryck i hederns namn. Roks bedriver ett effektivt påverkansarbete för att motverka mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn samt verkar för effektiva insatser för att främja kvinnofrid. Roks fokus är en del av detta arbete.

Roks anser att det är sällan offret är i fokus och kommer därför kommentera denna utredning utifrån henne.

Roks synpunkter

1.1 Mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn

- *Roks menar bestämt att våld i hederns namn är en del av mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn*
- *Roks menar bestämt att utredningen ska anpassas till Istanbulkonventionen*

Roks har i 35 år arbetat mot mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn. Mäns våld mot kvinnor har en koppling till makt och kön. Våld i hederns namn är en del av mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn.

Sverige undertecknade Istanbulkonventionen 2014. Istanbulkonventionen, i enlighet med Roks uppfattning, konstaterar att mäns våld mot kvinnor är könsrelaterat och utövas i sådan omfattning att det måste förstås som bestämmande också på en strukturell nivå.

Istanbulkonventionen konstaterar att kvinnor och tjejer utsätts för allvarliga former av våld som blir ett hinder för att uppnå ett jämställt samhälle mellan män och kvinnor. Sverige ska därför skydda kvinnor och tjejer genom att förebygga, lagföra och avskaffa våldet samt stärka kvinnor och tjejjers ställning.¹ Samtliga åtgärder ska även betraktas utifrån offrets utgångspunkt.²

Istanbulkonventionen behandlar även våld i hederns namn. Konventionen använder begreppet ”i hederns namn”. Roks definition av sagda våld harmonierar med såväl förståelse som språkbruk i konventionen.³

Konventionen kräver att parterna vidtar nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att kultur, sedvänja, religion, traditioner inte i straffrättsliga förfaranden som inleds när sådana våldshandlingar har begåtts får betraktas som ett rättfärdigande av sådana våldshandlingar. Detta omfattas särskilt påståendet om att brottsoffret har överträtt kulturella, religiösa, sociala eller traditionella normer eller sedvänjor för vad som kan anses vara passande.⁴

Brottsoffret ska vara utgångspunkten för samtliga åtgärder som införs för att arbeta mot mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn. Parterna ska enligt Istanbulkonventionen erbjuda brottsoffer adekvat och omedelbart skydd vid former av våld som faller inom ramen för konventionen.⁵ Sverige som part ska inte heller medverka till några som helst våldshandlingar mot kvinnor och tjejer och säkerställa att institutioner och myndigheter agerar i enlighet till denna skyldighet.⁶

Roks påminner om att Istanbulkonventionen ska vara utgångspunkt i både utredningen och arbetet mot våld i hederns namn. Roks anser att stora delar av utredningens förslag ska betraktas som motstridiga Istanbulkonventionen. Utredningen har genom sitt förslag, i sin helhet, inte beaktat kvinnor, tjejer och barn som offer och utgått från hennes situation. Roks

¹ Europeiskarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Istanbulkonventionen*, 1 kap. art. 1 a-c.

² Istanbulkonventionen, 3 kap. art. 12.3.

³ Istanbulkonventionen 5 kap. art. 42.

⁴ Istanbulkonventionen 5 kap. art. 42.

⁵ Istanbulkonventionen 6 kap. art. 50.

⁶ Istanbulkonventionen, 1 kap. art. 5.1.

anser att delar av utredningens förslag inte heller kommer förändra dessa kvinnor, tjejer och barns utsatthet.

1.2 Våld i hederns namn

- *Roks menar bestämt att begreppet "våld i hederns namn" bör användas istället för "hedersrelaterat våld och förtryck".*

Roks använder begreppet *våld i hederns namn*. Roks anser att det är viktigt att utgå ifrån forskning, lagar och konventioner vid bestämmande av begreppet. Roks har också fördelen att få ta del av de utsattas berättelser genom våra medlemsjourer och dessutom jourernas tankar och erfarenheter av vad kvinnorna behöver i form av stöd, skydd och hjälp.

Våld i hederns namn definieras på olika sätt och ges olika teoretisk belysning av olika forskare och praktiker. Det finns också olika vardagsuppfattningar om hur våld i hederns namn ska förstås och förebyggas på bästa sätt. Barnnäktenskap, tvångsäktenskap, fruimport, balkongflickor, könsstympling, mordförsök är exempel på olika begrepp som ibland kopplas till våld i hederns namn. Utredningen menar att barnnäktenskap uteslutande handlar om att föräldrar eller släktingar tvingar tonåringar att gifta sig eller utsätta dem för påtryckningar att göra det, och att det måste motverkas.

Roks väljer att benämna våldet som *våld i hederns namn* för att på så sätt markera att heder inte är en förklaring till våld, utan ett sätt att ursäkta och bortförklara våldet.

Roks ser att våldet, som allt könsspecifikt våld, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. Gemensamt för dem som utövar våld i hederns namn är att de använder föreställningar om rykten, heder och oskuld för att legitimera våldet. Ofta finns det absoluta krav på att kvinnan ska vara oskuld när hon gifter sig och uppfattningen att heterosexualitet är det enda tänkbara och skilsmässa ett tabu är vida spridda.

Våld i hederns namn bygger på ett kollektivistiskt tänkande, där en persons beteende avspeglas på hela familjens och släktens anseende. Centralt är kvinnors och tjejers kyskhet, och det är hela familjen ansvar att kontrollera tjejen så att dåliga rykten inte uppstår, och bestraffa henne om det uppstår. Det finns därför alltid flera förövare. Detta bidrar till omfattande hotbild när tjejen eller kvinnan väljer att lämna sin familj.

Utredningen menar att hedersrelaterat våld och förtryck inte enbart kan förstås som mäns våld mot kvinnor. Utredningen menar vidare att skillnaden är att det också kan vara män som är drabbade, det sker kollektivt och kontroll av kvinnor och tjejers sexualitet som ofta är centralt. Utredningen menar också att hedersrelaterat våld och förtryck är ofta planerat till skillnad från det andra våldet mot kvinnor.

Roks ställer sig kritiskt mot detta. Roks medlemssjourer träffar kvinnor och tjejer, som utsätts för våld i hederns namn, varje dag. Vår 35 år långa erfarenhet säger att våld i hederns namn är och ska inkluderas i mäns våld mot kvinnor. En kontroll av kvinnor och tjejers sexualitet är inte ett importerat problem i det svenska samhället. Mäns våld mot kvinnor är systematiskt

och väl planerat. Roks anser att mäns våld mot kvinnor och våld i hederns namn är samma typ av kontroll. Våld i hederns namn är inte en avvikelse. Män som utsätter kvinnor, tjejer och barn för våld skiljer sig inte ifrån varandra. De är både inrikes- och utrikesfödda, de är rika och fattiga, de är utbildade och outbildade.

Mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn handlar om makt, kontroll och manlig dominans. Det är utrett och systematiskt och utövas i alla typer av relationer och på såväl offentliga som privata arenor.⁷ Våld i hederns namn är en del av mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn. Roks anser att våldet inte kan motverkas om vi tror att våld i hederns namn är något unikt. Roks menar att vi hela tiden måste tala om våld i hederns namn på ett sätt som giltig gör de utsattas upplevelser, och som inte bortförklarar eller osynliggör våldet. Och att vi därför behöver förhålla oss kritiskt till en användning av hedersbegreppet som för tankarna till stereotypa föreställningar om svenskar och invandrare, där våldet blir ett ”invandrarproblem”, någon annans problem.

1.3 Utredningens förslag om ändringar i lagstiftning

1.3.1 Särskild straffskärpning bör inte införas

- *Roks avvisar med emfas förslaget att införa motivet ”heder” som försvårande omständighet i BrB 29:2*

Roks kan inte nog poängtera vikten av att en dynamisk, processinriktad och könsbaserad våldsförståelse ligger till grund för reformer på straffrättens område. Roks vill därför framhålla följande.

Våld utövas alltid av en, eller flera, *aktörer*. Dessa aktörer *tolkar* det våld de utövar och de talar om sin våldsutövning på olika sätt. Samhället möter och tolkar också dessa berättelser om våld, och även själva våldet som då läggs i daga. Dessa tolkningsprocesser är helt centrala att vara medveten om när våldshandlingar ska förstås. Det gäller den misstänktes, målsägandens, de rättsliga aktörernas men också de egna (tex utredares eller myndighetsföreträdare) tolkningar. Vi är alla involverade i att förstå, giltiggöra – eller ogiltiggöra – våld.

Att tolkningar är viktiga, liksom att förståelser är brokiga, framgår av de fall som Brå studerade i 2012-års studie om ärenden rörande våld i hederns namn. Där framgår, vilket poängteras av Brå, hur mångtydigt materialet är. Det föreligger stora svårigheter att kategorisera våldet och för den som studerat materialet (vilket Roks ordförande har gjort inom ramen för ett forskningsprojekt om hedersrelaterat våld finansierat av VR) framgår det tydligt hur olika aktörer – också inom samma familj – kan ha olika förståelser, tolkningar och sätt att berätta om våldet.

⁷ Westerstrand, Jenny m.fl. Slagen dam – mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige (2001)

Juristen tillika Roks ordförande Jenny Westerstrand har i en artikel publicerad i tidskriften *Sociologisk forskning* problematiserat försöken att fånga så kallat hedersrelaterat våld och förstå dess speciella sort för att bekämpa det. Westerstrand anger som sitt teoretiska anliggande följande hållning, som Roks också menar är viktigt när våld i hederns namn ska förstås:

När jag nedan närmar mig det teoretiska våldsfältet och den aktuella förundersökningen anlägger jag en konstruktivistisk förståelse av kön och kultur. Människor förstås som "aktörer vilka hela tiden förhåller sig till och använder t.ex. kulturella föreställningar, i betydelsen normativa antagande om hur någonting "är" (Eldén 2003; Lundgren 2001:47). Konkret innebär det att ett begrepp som "heder" inte antas ha en given, fixerad innebörd. Istället ser jag den som en term som de involverade parterna tolkar och förhåller sig till, på olika sätt, där också samhälleliga diskurser om minoritetskvinnor, våld och svenskhet är verksamma (Lund Liebmann 2014). (Westerstrand 2015 s 211)

Det ovan sagda syftar dels till att framhålla att talet om rykten, heder och oskuld grundar sig på föreställningar hos de våldsutövande aktörerna och till att påpeka att dessa aktörer kan ha olika förståelse av det som framstår som ett enhetligt begrepp; "heder". Dels syftar passagen till att lyfta att de aktuella föreställningarna om "heder" används av aktörer, som ett sätt att legitimera det våld som utövas. Sagt med andra ord: hänvisningar till "rykten", "heder" och "oskuld" används som ett sätt att försvara våldsgärningar, inför (valda delar av) omgivningen (inför rättsväsendet kan man mycket väl försöka dölja dessa föreställningar) och inför den utsatta själv (hon har själv dragit på sig våldet).

Det sagda reser två centrala frågor:

- a) *Är det möjligt att conceptualisera "hedersvåld" på ett någorlunda enhetligt sätt, på det att verksamma inom polis och åklagarväsende kan förväntas ha kunskap om och fånga upp den högst brokiga samling förståelser som människor har och ger uttryck för och som ska hemföras till att motsvara en definition av "hedersvåld"?*
- b) *Om talet om rykten, oskuld och heder är ett sätt att legitimera och minimera våld, finns det andra sätt att tala om våld på än de hederskulturella referenserna, som kan verka legitimerande av våld?*

a) Definitioner

Roks oroar sig för att begreppet "hedersrelaterat våld" är för empiriskt oprecist för att ligga till grund för ett framgångsrikt arbete mot våld utövat i sammanhang där rykten, heder och oskuld centrala föreställningar. Roks framhåller att begreppet är politiskt mycket tydligt, om än omstritt, men i den så kallade verkligheten är såväl tolkningar som utsagor om vad detta våld inbegriper och/eller betyder mycket skiftande. Roks oroar sig därför för att ett politiserat fokus på ett begrepp och ett förvisso högst allvarligt men också svårdefinierat "samhällsproblem" ställer sig i vägen för våldsutsatta kvinnors och tjejers behov.

b) Intentioner?

Talet om motiv bakom mäns våld mot kvinnor våld aktualiserar frågan om vad vi ser och eventuellt inte ser av intentioner/ansvar när vi dömer en gärningsman. Ett svar som den nordiska våldsforskningen givit är – när fråga är om majoritetssvenska män – att hänvisningar till missbruk, socialt utanförskap eller till bristande impuls kontroll på grund av ilska (framkallad av kvinnans agerande) är exempel på föreställningar som tenderar att ursäkt mannen och dölja hans våld som del i ett maktutövande. - Det var ju inte meningen... (Jeffner 1997, Andersson 2004, Boetius 2015).

Roks menar att en medial och institutionellt förankrad mainstreamförståelse av våld i Sverige kan sägas acceptera dessa invändningar i betydande grad.

Det sagda avspeglas föreställningar om att ”svensk-svenskt” våld – till skillnad från det som kallas hedersvåld – utövas utan intention (i stundens hetta, på grund av ovanstående omständigheter) och inte avspeglar mannens ”egentliga vilja”. Detta ställs i kontrast till det hederskulturella våldet, som anses ha en mening. Denna mening – detta motiv – föreslår utredningen nu ska anses extra allvarligt.

Om Roks förstår utredningens resonemang rätt är det denna föreställda kvalitativa – intentionella – skillnad bakom agerandet hos gärningsmän från vissa kulturella sammanhang som straffskärpningsregeln avser att träffa.

Roks förstår dock inte varför ett sätt att tala om och ursäkta våld hämtad från en viss könskosmologi – den hederskulturella – skulle vara mer klandervärdt än de sätt att dölja och minimalisera våld som kan hämtas från en annan – en svensk-svenska köns- och samhällskontext.

Frågan är viktig eftersom det är visat av otaliga studier att majoritetssvenska män utövar mycket och grovt våld mot kvinnor, tjejer och barn. Av den långa erfarenhet Roks har av att möta dessa brottsoffer, och genom den forskning som finns på fältet, måste det anses etablerat att våldsutövning också för de majoritetskulturella männen har en mening, en intention, och att den intentionen är att kontrollera den utsatta (Mellberg 2002, Lundgren 2004, Boetius 2015). Eller som det står i utredningens bilaga 3 om ett hedersrelaterat ärende angående motivet till gärningen: ”[M]otivet har varit att beröva målsäganden möjlighet att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val” (SOU 2018:69 s 334).

Det låter sig inte förbigås att också det svensk-svenska våld som män utövar mot kvinnor ofta har ett sådant syfte, och denna effekt. Det går inte att säga att de majoritetskulturella männen slår blint, eller att de inte skulle uppnå kontroll med sin våldsutövning.

Roks undrar därför om det inte är de konkreta omständigheterna kring våldsutövningen som förslaget om höjt straffvärde egentligen tar – eller borde ta – sikte på? Att det, när fråga är om föreställningar om rykten, heder och oskuld, kan finnas ett kollektiv av gärningsmän samt en därmed förknippad förhöjd utsatthet, och att det är det som gör att gärningens straffvärde bör anses vara högre?

Roks menar att en dylik bedömning – att det bör ses som en försvårande omständighet i straffvärdesbedömningen att ett kollektiv av gärningsmän och den utsatthet som följer därpå – är både önskvärd och viktig. (Om den problematik detta samtidigt reser skriver Roks ordförande Jenny Westerstrand och fil.dr. Åsa Eldén i artikeln Hederns försvarare, KvT 2003 nr 2, se också ”Kontextualiseringens svåra konst – Kunskap, kön och förbindelselinjer i en förundersökning om hedersvåld”, Westerstrand, J. Sociologisk forskning, årg 54 #3. Frågan är svår för den liberala rättsstaten.) Detta bör med användande av dagens lagstiftning och med riktade utbildningsinsatser mot rättskedjans alla led kunna åstadkommas, kanske. En grundlig utredning om kön, våld och rätt bör dock tillsättas medar Roks. Våld i hederns namn är en av de frågor som då bör lyftas i bredd och djup.

Ytterligare en invändning utöver redan framföra är att utredningen inte besvarar frågan vad ett ”hedersmotiv” mer bestämt skulle vara. Ibland omtalas det som att motivet bakom gärningarna ska vara att skydda familjens eller släktens heder, ibland som att motivet är att begränsa kvinnans/tjejens frihet och rörlighet. Vad avses?

Roks vill slutligen i sammanhanget påtala att det anförs i BrB kap 29:3 pkt 1 att en gärning som har föregåtts av någons uppenbart kränkande beteende kan tillmätas ett lägre straffvärde i kraft av att gärningen i någon mån ursäktas. Roks finner det anmärkningsvärt att inte denna regel tas upp till diskussion inom ramarna för utredningens förslag. Bestämmelsens närhet till resonemang av hederskaraktär har diskuterats i doktrinen (Lernestedt 2010), och bestämmelsens existens har kritiserats, samtidigt som dess förarbeten är påfallande otydliga kring hur bedömningar av dylika omständigheter ska göras. - Kanske är det som Wittgenstein sa, att, om det man inte kan tala måste man tåga?

För, vad är ett uppenbart kränkande beteende i ett samhälle som kallar sig nästan jämställt men där män samtidigt utövar mycket våld mot kvinnor och tjejer? Ett exempel från 2015 säger att en kvinnas partitagande för sin älskare inför sin make utgör ett sådant uppenbart kränkande beteende.⁸

Roks vill påtala den diskrepans som ådagaläggs i vad som anses klandervärt respektive värt att ursäkta, rörande mäns kontrollerande och våldsamma reaktioner som hanteras i BrB 29:2 och 29:3 enligt liggande förslag.

Varning för skeva klassificeringar

Roks välkomnar satsningar på våld motiverat av tal om rykten, heder och oskuld. Roks vill dock utfärda en allvarlig varning för att oprecisa klassificeringar rörande visst våld, kombinerat med tystnader om andra former, skapar dynamiker i rättens värderingssystem som verkar destruktivt för rättssystemets koherens och neutralitet (vissa grupperingars motiv anses allvarligare än andras, istället för att straffvärdesbedömningen fokuseras på konkreta

⁸ Roks har dessvärre inte fått fram domsnumret och ber om ursäkt för att hänvisningen går till en artikel. Se dock <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/en-polisman-falldes-for-hustrumisshandel-far-anda-behalla-jobbet>

omständigheter och våldets konsekvenser). En sådan förskjutning kan få mycket allvarliga konsekvenser för möjligheterna att bekämpa alla former av mäns våld mot kvinnor och tjejer, inklusive det våld utredningen tar sikte på.

Roks avvisar sammanfattningsvis med enfaset förslaget att införa motivet "heder" som grund för straffskärpning. Förslaget underskattar dels svårigheterna med att göra dylika bedömningar (vilket allvarligt äventyrar rättssäkerheten och rättens integritet) och dels förbises konsekvenserna av att utpeka "hedersvåld" – men inte "vanligt våld" – som syftande till att begränsa kvinnors och flickors livsutrymme.

1.3.2 Införande av utreseförbud för barn enligt LVU

- Roks ställer sig kritisk mot ett införande av utreseförbud
- Roks ställer sig kritisk mot åtgärder som omhändertagande, återkallande och spärrlista av pass
- Roks menar bestämt att utgångspunkten inte har varit den utsatta, i enlighet med Istanbulkonventionen

Utredningen vill införa ett utreseförbud för barn enligt LVU. Roks kan anse att det är av stor vikt att Socialtjänsten ansvarar för barn som far illa och att det skulle hjälpa Socialtjänsten garantera att barn som är LVU:ade befinner sig i Sverige. Tvångsomhändertagande av barn som far illa utgår från barnets bästa, det kan innebära att ett utreseförbud som faller inom LVU kan vara av vikt. Roks anser dock att detta kommer vara på bekostnad av offret, som oftast är tjejer. Roks ser också att dessa tjejer ska kunna hjälpas långt innan ett utreseförbud enligt LVU ska vara aktuellt. Vår erfarenhet är att myndigheter och skolor ofta känner till barnens situation långt innan eller så har skolor och myndigheter så pass lite kunskap om våld i hederns namn så de lätt missar tecken. Ett införande av utreseförbud för barn enligt LVU ska inte införas istället för att myndigheter och skolor tar större ansvar för de barn som utsätts för våld i hederns namn.

Utredningen tar fram att med aktuell lagstiftning kan man tillämpa tvångsomhändertagande av barn som utsätts för våld i hederns namn. Om Socialtjänsten redan införs åtgärder på dessa barn så behövs inte ett utreseförbud för barn som utsätts för våld i hederns namn.

Ett införande av utreseförbud innebär att samhället på alla andra sätt har misslyckats att skydda och stötta dessa barn, som ofta är tjejer. Av vår erfarenhet är det ofta Tjejjourer som får den första kontakten med dessa tjejer och det är där de får stöd och hjälp. Tjejerna uppger ofta att de inte vet vem de ska kontakta för att få stöd och att de är rädda att skolor ska ringa hem till deras föräldrar och berätta.

Ett utreseförbud och andra åtgärder mot pass gäller just nu enbart för att brottsmisstänkta, dömda och konkursgäldenärer inte ska kunna lämna landet. Roks ser allvarligt på att brottsoffer ska ha samma straffverktyg som gärningsmännen. Roks ser hellre att införa stöd och hjälp i ett mycket tidigare stadium för dessa barn, som oftast är tjejer. Roks ser även att utredningen satsar på att införa åtgärder för att tjejer och barn får stöd och hjälp om samhället misslyckats med att skydda dessa barn innan de lämnar landet. Roks ställer sig kritisk till att begränsa en persons rörelsefrihet för att man är utsatt för ett brott. Roks kan dock hålla med

utredningen om det är svårt att införa utreseförbud för gärningsmannen då våld i hederns namn ofta är kollektivt, vilket kan innebära att utreseförbudet måste fattas på samtliga personer som i sin tur möjligtvis inte är proportionerligt. Detta innebär dock inte att ett utreseförbud ska införas på offret istället.

Utredningen ser även att utreseförbudet kompletteras med åtgärder på passet. Pass ska återkallas när ett utreseförbud införs. Hinner staten inte återkalla passet så kan staten omhänderta passet. När passet är återkallat så leder det vidare till att en spärrmarkering läggs in i det inhemska SIS-systemet. Detta ger offer indikationer på att de är dem som gjort något fel, Roks ställer sig därför väldigt kritisk till dessa förslag.

1.3.3 Införande av brott för barnäktenskap

- *Roks ser positivt på införande av barnäktenskap som brott*
- *Roks ser dock att brottet kan ha högre straff*

Utredningen anser att det ska införas ett särskilt brott om barnäktenskap. Barnäktenskapsbrott ska den som förmått eller gett tillstånd att ingå äktenskap med ett barn. Förmår är enligt utredningen uppfyllt om en person exempelvis använder sig av subtila påtryckningar.

Tillstånd ger en person om personen ger tillstånd för äktenskapet till den som ska förrätta vigseln. Roks ser positivt på införande av barnäktenskap som brott. Roks anser att det är i enlighet med barnkonventionen. Roks ser också positivt på att det inte kräver olaga tvång eller utnyttjande som det gör i äktenskapstvång.⁹

Roks delar utredningens bedömning att det är lätt att identifiera och urskilja rekvisiten. Roks ser dock att det krävs utbildning i våld i hederns namn för att kunna bemöta dessa barn på ett bra sätt.

Roks ser även positivt på att försök, förberedelse och stämpling ska kriminaliseras. Detta för att barn inte ska behöva ingå "äktenskap" för att kunna döma gärningsmannen för brott.

Straffet för barnäktenskapsbrott är fängelse i högst fyra år, som tvångsäktenskap. Roks anser att ett högre straff behövs.

1.4 Andra synpunkter

1.4.1 Lagstiftning som inte används

- *Roks ser allvarligt på att lagstiftning inte används*
- *Roks ser kritiskt på lagstiftning som inte stöttar kvinnor, tjejer och barn i praktiken*

Roks har i 35 år sett kostsamma lagar stiftas som i praktiken inte används. Roks ser att denna utredning kommer resultera i en liknande situation, en kostsam lagändring som i praktiken inte används. Utredningen visar brister i kunskap om mäns våld mot kvinnor, vilket resulterar i åtgärder som inte kommer stoppa mäns våld och som inte heller stöttar och hjälper kvinnor och tjejer. Roks ser därför att dessa medel hellre läggs på kvinnor och barn som utsätts för

⁹ Brottsbalken 4 kap. 4c§

mäns våld mot kvinnor. Kvinnojourer och tjejjourer ger det stöd till kvinnor, tjejer och barn som de behöver. Det måste dock finnas lagstiftning som också skyddar dem i praktiken. I utredningen framkommer det att Åklagarmyndigheten har regelbundna utbildningar inom området. Åklagarmyndigheten meddelar också att de har möjlighet att begära internationell hjälp såsom förhör, husrannsakan, bevissäkring osv. I utredningen framkommer det att detta inte begärts en enda gång. Roks har en förståelse för att det är svårt med ett sådant internationellt samarbete. Roks riktar dock stark kritik mot åtgärder som inte används för att hjälpa kvinnor, tjejer och barn i praktiken. Roks menar att detta handlar om rättssäkerhet när lagstiftning finns som inte används.

I utredningen framkommer det även omfattningen av antalet ärenden rörande brotten äktenskapstvång och könsstympning. Enligt Brå anmäldes 70 fall av äktenskapstvång och 27 fall om brott mot lagen om förbud mot könsstympning av kvinnor, under 2016. 12 fall var anmälda för vilseledande till äktenskapsresa. Roks delar även utredningens uppfattning om att mörkertalet är stort. Utredningen konstaterar också att sedan äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskap infördes och fram till 31 december 2017 har totalt 234 fall anmälts. Fram tills 31 mars 2018 hade enbart tre fall lett till fällande domar. Därutöver finns det även två friade domar. Åtal har väckts i ytterligare minst två fall.

Utredningen framför att anledningen till att få polisanmälningar leder till åtal är att det ofta rör sig om relationen mellan barn och föräldrar. Målsägandes vilja att medverka i utredningen tenderar att i en del fall minska ju längre förundersökningen pågår. I vissa fall tar målsägande tillbaka sin anmälning. Roks delar denna syn. Roks vill poängtera för utredningen att dessa brottsoffer befinner sig i en väldigt utsatt situation och behöver hjälp och stöd. En kvinnojour eller/och en tjejjour är ofta där de får ett sådant stöd de behöver. Detta innebär enbart att det behöver införas mer stöd för dessa kvinnor, tjejer och barn i rättsprocessen. Utredningen har inga förslag på hur dessa kvinnor, tjejer och barn ska stärkas under rättsprocessen. Nuvarande lagstiftning har barn under 18 år som befaras ha utsatts för brott som kan leda till fängelse har rätt att få en särskild företrädare förordnad för sig om en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet eller det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta tillvara barnets rätt. En ansökan om detta ska åklagaren göra till tingsrätten. Utredningen framför att det är oklart varför särskilda företrädare inte förordnats i dessa fall. Utredningen framför att det också är svårt att veta om en sådan företrädare hade påverkat ärendet. Roks menar bestämt att det är allvarligt att dessa barn inte fått en särskild företrädare som tar tillbaka deras rätt under förundersökningar och i rättegång. Den särskilda företrädare ska ge stöd för barnet vid förhör, läkarundersökningar och liknande situationer. Att dessa barn inte haft det stöd och hjälp som behövts under en svårtid är allvarligt enligt Roks.

Utredningen konstaterar att myndigheter många gånger har en begränsad möjlighet att agera och de utsatta personerna som i många fall blir utlämnade till att försöka skydda sig själva. Roks ställer sig mycket kritisk till att kvinnor, tjejer och barn utelämnas för att försöka skydda sig själva.

1.4.2 Samverkan mellan Utrikesdepartementet och Socialtjänsten

- *Roks ser kritiskt på det nuvarande arbetet mellan Utrikesdepartementet och Socialtjänsten.*

- *Roks menar bestämt att införa åtgärder som kan hjälpa och stötta offret*

Det är även i detta sammanhang viktigt att prata om Utrikesdepartementet och Socialtjänstens samverkan. Utredningen framför att UD-KC som arbetar med ”familjekonfliktsärenden”. Arbetet handlar i första hand om att hjälpa offret till självhjälp och i andra hand pröva hjälpbehov om konsulärt bistånd. Det konsulära biståndet ska vara av skälig omfattning och ska ges vid behov. Detta har funnits i 15 år men beaktas inte särskild vid denna typ av brottslighet. Utredningen framför att det är svårt för en person som utsätts för våld i hederns namn att hjälpa sig själv, Roks delar den uppfattningen. Det innebär att kvinnor, tjejer och barn som utsätts för våld i hederns namn utomlands bör ansöka om ekonomiskt bistånd. Brottsoffret måste samtycka till ansökan om ekonomiskt bistånd genom att fysiskt befinna sig på ambassaden. UD kontaktar därefter Socialtjänsten som kan bevilja repatreringskostnader för provisoriskt pass och biljett. Skulle det vara en underåring kan Socialtjänsten ansöka om LVU. Utredningen framför också vad som begränsar möjligheten till att bevilja ett sådant bistånd. Det kan handla om säkerhetshot p.g.a. lokala förhållanden eller att familjekontexten är så grov att det inte går att få hjälp av enskilda på plats. Brottsoffret har även många gånger blivit frångagna resehandlingar och kan begränsas fysisk rörelsefrihet. Utredningen har inte heller några konkreta förslag på hur samverkan mellan UD-KC och Socialtjänsten kan bli bättre.

Roks är mycket oroad över att dessa kvinnor och tjejer som förs utomlands för tvångsgifte eller könsstympning inte i praktiken kan få hjälp. Det behövs alltså en fysisk kontakt för att ansöka om ett ekonomiskt bistånd som egentligen inte är till för dessa brottsoffer. Som tidigare nämnt så har Roks i 35 år sett lagstiftning och stödverktyg för att stötta och hjälpa kvinnor, tjejer och barn som i praktiken inte fungerar. Roks menar bestämt att utredningen ser över och utreder hur man kan stötta och hjälpa kvinnor, tjejer och barn som i praktiken ger effekt.

1.4.3 Offrets utsatthet

- *Roks menar bestämt att det måste finnas hjälp för offret*
- *Roks menar bestämt att alla åtgärder som införs utgår från offret, i enlighet med Istanbulkonventionen*
- *Roks menar bestämt att kvinno- och tjejjourskunskap tas på allvar, och att utredningen ser de stöd och hjälp dessa kvinnor får från jourer*

I 35 år har Roks arbetat med och för offret. Roks medlemssjourer ger dessa kvinnor, som utsätts för våld i hederns namn, en plats med stöd och hjälp att börja om. Dessa kvinnor, tjejer och barn är ofta ensamma tills de besöker en kvinnojour eller kontaktar en tjejjour. Roks medlemssjourer har kvinnojour- och tjejjourskunskap. Den kunskapen innebär att bättre hjälp och stöd till dessa kvinnor. Roks är den enda organisation som endast arbetar med och för henne och hennes barn.

Roks ser positivt att utredningen i ett flertal tillfällen benämner de enskilda offret och hur hårt drabbad hon kan vara. Utredningen poängterar att dessa offer inte kan bo kvar i sina hem med sin familj, fortsätta i sin skola eller ha kontakt med sina vänner eller familjevänner under lång tid, kanske för alltid. Utredningen poängterar vidare att dessa offer kan känna sig ensamma

och utsatta då familjen ofta har varit det viktigaste nätverket i deras liv. Utredningen säger också att det är främst flickor och unga kvinnor som utsätts för denna typ av våld. Dessa slutsatser som utredningar har om enskilda offer, delar även Roks. Roks medlemssjourer träffar kvinnor, tjejer och barn dagligen som utsätts för mäns våld som är ensamma då de inte har kontakt med familjer eller vänner, de måste byta skola eller arbetsplats samt sluta eller har slutat med fritidsaktiviteter. Det är därför viktigt att ha stödinsatser för dessa kvinnor, tjejer och barn.

Utredningen menar också att en av anledningarna till varför det inte är så många fällande domar kan handla om bristen av samarbete av brottsoffret. Roks anser att samhället brister i stödåtgärder för dessa brottsoffer, som i sin tur kan innebära att brottsoffret känner sig rädd och ensam och därav inte samarbetar.

Enligt Istanbulkonventionen ska parterna skyndsamt vidta åtgärder för att på ett lämpligt sätt kunna erbjuda brottsoffret skydd vid alla former av våld som faller inom ramen för konventionen, såsom våld i hederns namn.¹⁰ Roks anser att det inte finns sådant skydd för kvinnor, tjejer och barn förutom på en kvinno- och tjejjour.

Roks anser också att utredningen inte har beaktat konsekvenserna för brottsoffren vid bedömningen av förslagen. Istanbulkonventionen kräver att staterna beaktar offrets säkerhet i alla åtgärder som insätts. Varken förslaget om införande av en särskilt straffskärpning eller omhändertagande, återkallande eller spärr av passhandling har utgått från offret.

1.4.4 Införande av specialiståklagare som handlägger brott i hederns namn

- *Roks ställer sig positivt till införande av specialiståklagare*

Utredningen menar att införa specialiståklagare som handlägger äktenskapstvång, vilseledande till tvångsäktenskapsresa och könsstympning. Roks menar att det kan vara av vikt för offret att deras ärende hanteras av en specialiståklagare som ska anses vara expert i frågor om våld i hederns namn. Roks menar då bestämt att den specialiståklagare ska ha hög kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i hederns namn för att kunna bemöta detta brottsoffer på ett bra sätt. Specialiståklagaren ska också ha kunskap för att kunna stötta eller hjälpa brottsoffret i situationen.

1.4.5 Utbildning i mäns våld mot kvinnor

- *Roks är positiva till en samordnad utbildning med flera myndigheter inkopplade*
- *Roks mening är att även domstolsväsendet utbildas i mäns våld mot kvinnor för att förstå strukturen i våldet*

¹⁰ Istanbulkonventionen 6 kap. art 43.

Roks anser att det är positivt att öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor i samhället. Roks önskar en jämn kunskap inom alla myndigheter särskilt socialtjänsten. Av erfarenhet från jourerna så skiljer sig bedömningar från socialtjänsten sinsemellan markant. Utredningen visar även att myndigheter ofta känner till att tjejer och unga kvinnor utsätts för våld i hederns namn, utan att ge dessa tjejer och unga kvinnor stöd.

Alla som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med människor som på olika sätt kan ha behov av hjälp, behöver grundläggande kunskap om våld och hur det kan upptäckas. Mäns våld mot kvinnor är ett systematiskt våld som är svårt att se. Roks håller därför med utredningen om att det krävs särskild kompetens med arbete inom mäns våld mot kvinnor. Roks ser även att rättsväsendet behöver utbildning i mäns våld mot kvinnor. Roks ser att det är begränsat fällande domar i jämförelse med våldets utbredning i samhället. Samhället måste visa dessa kvinnor att det som mannen utsätter dem för är en brottslig handling. Detta görs genom högre straff och fler fällande domar. Om rättsväsendet skulle utbildas skulle de förstå systematiken av våldet. Roks ser därför att rättsväsendet ska utbildas i mäns våld mot kvinnor. Roks vill också se bättre polisutredningar/förundersökningar så att åklagare kan väcka åtal.

1.4.5.1 Införande av specialiståklagare som handlägger brott i hederns namn

- *Roks ställer sig positivt till införande av specialiståklagare*

Utredningen menar att införa specialiståklagare som handlägger äktenskapstvång, vilseledande till tvångsäktenskapsresa och könsstympning. Roks menar att det kan vara av vikt för offret att deras ärende hanteras av en specialiståklagare som ska anses vara expert i frågor om våld i hederns namn. Roks menar då bestämt att den specialiståklagare ska ha hög kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i hederns namn för att kunna bemöta detta brottsoffer på ett bra sätt. Specialiståklagaren ska också ha kunskap för att kunna stötta eller hjälpa brottsoffret i situationen.

Hedersmarkering

- *Roks har ingen stark uppfattning i frågan – men stor kunskap om fallgröpar*

Kön och våld är ett ohyggligt komplext område. Att klassificera olika gärningar och uppsåtsformer är så pass svårt att mycket av det våld och de kränkningar män utsätter kvinnor och tjejer för faller bort från rättens räckvidd. Att föreställa sig att samhället på ett någorlunda precist sätt skulle kunna markera ärenden som rör våld i hederns namn är på samma sätt optimistiskt, men kanske inte omöjligt.

Roks inställning är att det behövs starka redskap, teoretiskt och praktiskt, för att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Ett sådant är den sammanhållna våldsförståelse som utvecklats i dynamik mellan jourrörelse och forskning (Lundgren et al 2001, Lundgren 2012). Den sammanhållna våldsförståelsen är en dynamisk förståelse där ett processperspektiv är centralt – vad uppnår mannen med våldet och hur förändrar det parterna? – och där en kontextualisering av våldets aktörer och arenor alltid sker. Våldserfarenheter hålls samman

istället för att fragmenteras och våldets aktörer ses i ljuset av ett samhälle och den acceptans – den tendens att minimera och ursäkta våldet – som ofta uppvisas.

Roks inställning är mot bakgrund av detta att försök att hedersmarkera ärenden kan falla fel ut och skapa ett snävt letande efter specifika drag, som stänger synfältet snarare än öppnar det. Det kan också göra så att mäns våld delas upp i intentionellt och icke-intentionellt på ett sätt som följer kulturella, men inte empiriska, gränser.

Samtidigt är förstås en ökad medvetenhet och adekvata markering av ärenden som kräver specifika insatser och stödformer – och en avsaknad av utestängning av andra som är i behov av det samma - väldigt viktiga åtgärder för den utsatta kvinnan/tjejen.

Roks har ingen stark uppfattning i frågan rörande utsikterna på området.

Författare till detta remissyttrande är Adine Samadi som är styrelseledamot för Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer (Roks) och Jenny Westerstrand, ordförande för Roks.

Vänliga hälsningar

Jenny Westerstrand

Ordförande för Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Stockholm 28 maj 2019